

๑๒๐ ปี

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

นิทรรศการเนื่องในวันมทิดล พ.ศ. ๒๕๖๓

โดย ฝ่ายจดหมายเหตุและพิพิธภัณฑ์
หอสมุดและคลังความรู้มหาวิทยาลัยมหิดล

มหาวิทยาลัยมหิดล
หอสมุดและคลังความรู้

มหาวิทยาลัยมหิดล
กองจดหมายเหตุและพิพิธภัณฑ์

ในปี พ.ศ. 2563 เป็นปีที่ครบรอบ 120 ปี

วันพระราชสมภพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

ซึ่งพระองค์ได้ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจนานัปการ เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขให้กับปวงชนชาวไทย

โดยเฉพาะด้านการแพทย์และการสาธารณสุข ที่เป็นการสืบสานพระปณิธานแห่ง

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

ทั้งยังทรงมีพระเมตตาแผ่ปกมาয়งมหาวิทยาลัยมหิดลอย่างหาที่สุดมิได้

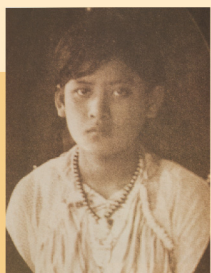
เพื่อเป็นการน้อมสำนึกในพระกรุณาธิคุณ

ฝ่ายจดหมายเหตุและพิพิธภัณฑ์ หอสมุดและคลังความรู้มหาวิทยาลัยมหิดล

จึงได้จัดนิทรรศการ

“120 ปี สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี”

ขึ้นในโอกาสนี้

จากชีวิตสามัญชน

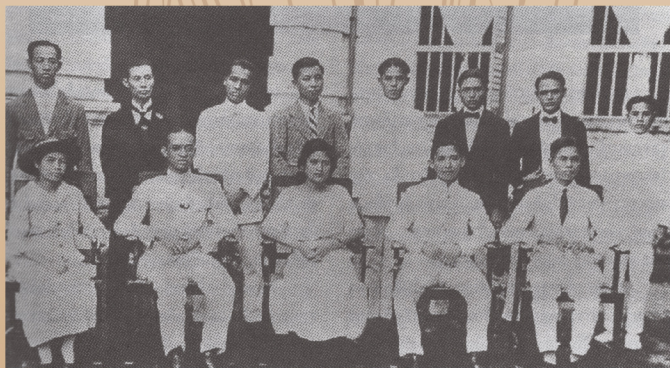
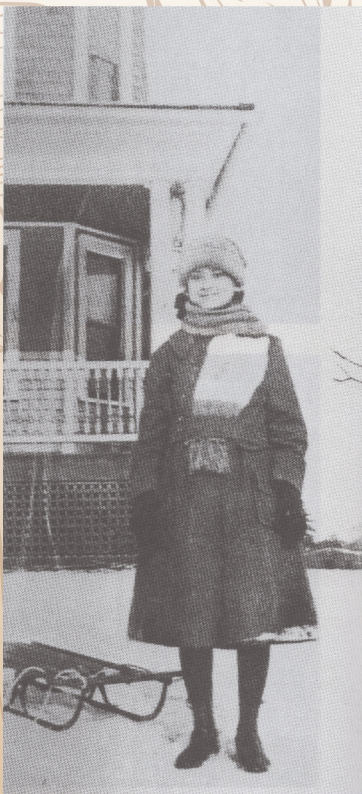
เมื่อวันอาทิตย์ที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2443 ปีชวด ตรงกับปี ค.ศ. 1900 “สังวาลย์” ได้กำเนิดขึ้นมาในครอบครัวชาวบ้านธรรมดาครอบครัวหนึ่ง ไม่มีใครคาดคิดเลยว่าบุตรคนที่ 3 ของพ่อชู และแม่คำ ช่างทองที่อาศัยอยู่ในซอยวัดอนงค์าราม จะได้กลายเป็นสตรีผู้สูงศักดิ์อย่างหาผู้ใดเทียบได้

“สังวาลย์” ได้รับการศึกษาเบื้องต้นจากแม่คำ ต่อมาได้เรียนที่โรงเรียนวัดอนงค์าราม เมื่อโรงเรียนนั้นเลิกกิจการไป ได้ไปเรียนต่อในโรงเรียนศึกษานารี เนื่องจากขาดแคลนทุนทรัพย์ จึงได้ออกจากโรงเรียนศึกษานารี และได้ถวายตัวเป็นข้าหลวงในสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร และถูกส่งไปเป็นนักเรียนประจำในโรงเรียนของหม่อมเจ้าหญิงมณฑารพ กมลาสน์ หลังจากนั้นถูกส่งไปอยู่ที่พระตำหนักที่ประทับของสมเด็จพระพันวัสสาฯ และไปเรียนในโรงเรียนแห่งหนึ่งใกล้พระบรมมหาราชวัง จากนั้นได้ถูกส่งไปเรียนต่อยังโรงเรียนสตรีวิทยา โดยไปพำนักอยู่ที่บ้านของคุณทวน หงสกุล ต่อมา “สังวาลย์” ได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุเข็มแทงมือมิดเล่ม จึงได้ไปรับการผ่าตัดที่บ้านพระยาดำรงแพทยาคณ (ฮวด วีระไวทยะ) และได้พำนักอยู่บ้านพระยาดำรงฯ ต่อมาจนจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จึงได้เข้าเรียน ณ โรงเรียนหญิงแพทยผดุงครรภ์ และการพยาบาลไข้ ตามคำชักชวนของพระยาดำรงแพทยาคณ

นักเรียนทุน พยาบาล

ในปี พ.ศ. 2456 ขณะที่ “สังวาลย์” อายุได้ 13 ปี ได้เข้าเรียน ณ โรงเรียนหญิงแพทย์ผดุงครรภ์ แลการพยาบาลไข้ ถึงแม้จะอายุต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ถึง 2 ปี แต่ด้วยในขณะนั้น มีนักเรียนพยาบาลอยู่น้อยและ “สังวาลย์” เป็นผู้ที่สามารถอ่านออกเขียนได้อย่างดี โรงเรียนจึงรับไว้ และได้เป็นนักเรียน-หลวง คือได้อยู่ประจำที่โรงเรียนและได้รับเงินเดือน ๆ ละ 15 บาทด้วย

การเรียนพยาบาลในสมัยนั้นกำหนดหลักสูตรไว้ 3 ปี คือ ปีแรกเป็นการเรียนภาคทฤษฎี ในการเรียนปีที่สองและสามจะเป็นการทบทวนภาคทฤษฎีและการฝึกหัดทำงาน ในการเรียนนั้นถึงแม้ “สังวาลย์” จะเป็นนักเรียนที่อายุน้อยที่สุด แต่ก็สามารถเรียนรู้อย่างดี และยังคอยช่วยลอกตำราให้เพื่อนร่วมชั้นอีกด้วย ส่วนการฝึกหัดภาคปฏิบัติก็ทำได้อย่างคล่องแคล่ว แต่ด้วยยังเป็นเด็กอยู่มาก จึงมีการเล่นซุกซนในระหว่างเรียนบ้าง เช่น การเอาลูกโป่งไปเป่าเล่นจนเกิดแตกกลางชั้นเรียน และมีครั้งหนึ่งที่ต้องไปช่วยในการคลอดลูกคนต้องไปตามตัวลงมาจากต้นมะม่วง เป็นต้น

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร

หลังจากสำเร็จการศึกษาวิชาพยาบาลแล้ว “สังวาลย์” ยังคงทำงานใช้ทุนและอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราชต่อไป ในระหว่างนั้นเอง สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมขุนลพบุรีราเมศวร์ ที่ทรงศึกษาต่อ วิชาแพทยศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกา และมี พระประสงค์ที่จะพระราชทานทุนให้นักเรียนแพทย์ 2 คน และทรงขอให้ พระราชมารดา คือ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พระราชทานทุนสำหรับนักเรียนพยาบาลอีก 2 คน ให้ไปศึกษา ต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ในการนั้น พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้า-รังสิตประยูรศักดิ์ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ผู้บัญชาการโรงเรียนราชแพทยาลัย ได้ทรงคัดเลือก นักเรียนแพทย์ 2 คน และนักเรียนพยาบาล 2 คน คือ นางสาวอุบล ปาละกวงศ์ ณ อยุธยา กับ นางสาวสังวาลย์ ตะละภัฏ โดย สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ เจ้าฟ้ากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเล่า เหตุการณ์ที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงถูกเรียกไปถามไว้ว่า

“...วันหนึ่ง เสด็จในกรมไชยนาทฯ เสด็จไปที่โรงพยาบาลศิริราช และทรงเรียกแม่ไปเฝ้า ทรงถามแม่ว่าอยากไปเรียนเมืองนอกไหม แม่เล่าว่า จำความรู้สึกตอนนั้นได้ว่า อยากไปเหลือเกิน...”

ในการเดินทางไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา “สังวาลย์” พร้อมผู้ดูแลและคณะนักเรียนไทย ได้ออกจากกรุงเทพฯ ในวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2460 โดยทางเรือ ซึ่งใช้เวลาถึง 6 สัปดาห์ จนกระทั่งวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2460 ได้เดินทางถึงเมืองซานฟรานซิสโก ประเทศสหรัฐอเมริกาในที่สุด ต่อจากนั้นคณะนักเรียนชายได้เดินทางต่อไปยังฝั่งตะวันออกของสหรัฐ ส่วนนักเรียนหญิงนั้นได้ไปพำนักร่วมกับครอบครัวอดัมสัน ที่เมืองเบอร์คลีย์ ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากเมืองซานฟรานซิสโกมากนัก เพื่อปรับตัว และเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มเติมประมาณ 1 ปี ณ โรงเรียนประถมเอเมอร์สัน

เมื่อคณะนักเรียนไทยอีกกลุ่มหนึ่งเดินทางมาถึงสหรัฐอเมริกา “สังวาลย์” และอุบล จึงได้สมทบกับคณะออกเดินทางโดยรถไฟจากเมืองซานฟรานซิสโก ในวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2461 และเดินทางถึงเมืองบอสตัน ในคืนวันที่ 21 กันยายน นั้นเอง สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์เสด็จมารอรับคณะนักเรียนทุนด้วยพระองค์เอง และเป็นครั้งแรกที่ “สังวาลย์” ได้พบกับสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ และหลังจากเสด็จกลับที่พักแล้ว มีพระดำรัสกับนักเรียนที่อยู่กับพระองค์ ตามเหตุการณ์ที่หลวงสุขุมน้อยประดิษฐ์บันทึกไว้ว่า

“...ประมาณสัปดาห์สองเศษ พระองค์ท่านเสด็จกลับมาถึงบ้าน
ปลูกข้าพเจ้าทันทีแล้วรับสั่งว่าผู้หญิง 2 คน มาถึงแล้ว
แม่สังวาลย์สวยแข่งเขียวแก...”

มทิดล ณ อยุธยา

หลังจากที่ “สังวาลย์” และอุบล เดินทางไปถึงเมืองบอสตัน แล้ว สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ให้นักเรียนหญิงทั้ง 2 คน ได้อาศัยกับครอบครัวสตรีรอง ที่เมืองฮาร์ตฟอร์ด ซึ่งใช้เวลาเดินทางโดยรถไฟจากเมืองบอสตัน 4-5 ชั่วโมง โดยให้เรียนและฝึกฝนภาษาอังกฤษให้ชำนาญเสียก่อน เพื่อจะได้ฟังบรรยายในระดับมหาวิทยาลัยรู้เรื่อง ค่ำค่าของเวลาและเงินที่เสียไป

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ทรงห่วงใยความเป็นอยู่ของนักเรียนหญิงทั้งสองนี้มาก โดยจะเสด็จไปเยี่ยมในวันอาทิตย์อยู่บ่อยครั้ง และทรงพาไปเที่ยวสวนสาธารณะต่าง ๆ ภายในเมืองฮาร์ตฟอร์ดอย่างเป็นกันเอง ในบางครั้งก็ให้เดินทางไปเที่ยวที่เมืองบอสตัน โดยทรงดูแลทั้งสองเป็นอย่างดี ทำให้ทรงคุ้นเคยและต้องพระทัยในอุปนิสัยของ “สังวาลย์”

จนในที่สุด สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ทรงขอพระราชทานพระราชนุญาตสมเด็จพระพันวัสสาฯ พระราชมารดา ในการที่จะทรงหมั้นกับ นางสาว “สังวาลย์” เมื่อได้รับพระราชนุญาตแล้ว ในปี พ.ศ. 2462 จึงได้ทรงหมั้นกันอย่างเงียบ ๆ ต่อมาภายหลังได้ทรงอภิเษกสมรสที่ทรงตัดสินพระทัยเลือก “สังวาลย์” เป็นคู่ชีวิต ถวายพระราช-มารดาว่า

**“...สังวาลย์เป็นกำพร้าว.... แต่งงานแล้วมาใช้นามสกุลหม่อมฉัน
หม่อมฉันไม่ได้เลือกเมียที่สกุลขุนชาติ ต้องเกิดเป็นอย่างนั้น ต้องเกิดเป็นอย่างนี้
คนเลือกเกิดไม่ได้ หม่อมฉันเลือกคนดี ทุกข์สุขเป็นเรื่องของหม่อมฉันเอง...”**

เมื่อถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2462 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ ต้องเสด็จกลับประเทศไทย เพื่อทรงร่วมงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง และเมื่อเสร็จสิ้นการพระบรมศพแล้ว ทรงขอพระบรมราชานุญาตต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในการอภิเษกสมรสกับ “สังวาลย์” จากนั้น ในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2463 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีอภิเษกสมรสพระราชทาน ณ วังสระปทุม ด้วยพระองค์เอง

หลังอภิเษกสมรสแล้ว “หม่อมสังวาลย์” ได้ตามเสด็จสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ในการประพาสเมืองต่าง ๆ ทั้งในไทย และยุโรป และตามเสด็จไปศึกษาต่อที่ประเทศสหรัฐอเมริกา “หม่อมสังวาลย์” ซึ่งในขณะนั้นใช้ชื่อว่า Mrs. Songkla ตามสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ ที่ใช้พระนามว่า Mr. Mahidol Songkla อย่างสามัญชน โดย “หม่อมสังวาลย์” ได้ศึกษาต่อในหลักสูตรเตรียมพยาบาลที่วิทยาลัย ซิมมอนส์ ในเมืองบอสตัน หลังจากสอบไล่ได้ จึงไปศึกษาต่อด้านการสาธารณสุขโรงเรียนที่สถาบันเอ็มไอที วิชาความรู้ที่ได้ศึกษามานั้น เป็นประโยชน์ต่ออนาคตของ “หม่อมสังวาลย์” ในการดูแลพระโอรส พระธิดา รวมถึงประชาชนชาวไทยอีกเป็นอันมากด้วย

ในปี พ.ศ. 2464 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ และพระชายา เสด็จไปยุโรปเพื่อทรงดูงานและทรงติดต่อกับมูลนิธิ ร็อคกี้เฟลเลอร์เพื่อปรับปรุงเรื่องการศึกษาด้านการแพทย์ของไทย และ เสด็จกลับกรุงเทพฯ จากนั้นเสด็จไปทรงดูและสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ ไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร พระเชษฐภคินี ที่เสด็จไปรักษาพระองค์ ณ ประเทศอังกฤษ และพักรักษาพระองค์ ณ ประเทศฝรั่งเศส หลังจากนั้น “หม่อมสังวาลย์” ตามเสด็จไปยังสหราชอาณาจักรเพื่อทรงหาสถานที่ ศึกษาวิชาแพทย์ต่อ

ต่อมาในวันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2466 หม่อมเจ้า กัลยาณิวัฒนา พระธิดาองค์แรก ได้ประสูติ ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ และในปลายปีนั้น ครอบครัวมหิดลได้เดินทางกลับประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง และทรงงานด้านการพัฒนาการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของประเทศไทย ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยทรงตราครุฑพระวรกายเป็นอย่างมาก ทำให้ประชวรและแพทย์แนะนำให้เสด็จไปรักษาพระองค์ในประเทศที่มี อากาศเย็น ในปี พ.ศ. 2468 จึงทรงพาหม่อมและพระธิดาไปยังประเทศ เยอรมนี เพื่อรักษาพระองค์และทรงศึกษาต่อด้วย และในปีเดียวกันนั้นเอง หม่อมเจ้าอานันทมหิดล พระโอรสองค์ถัดมาได้ประสูติ เมื่อวันที่ 20 กันยายน ณ เมืองไฮเดนเบิร์ก

ในปี พ.ศ. 2468 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์เสด็จกลับประเทศไทยแต่พระองค์เดียว ส่วน พระชายา “หม่อมสรวงวลัย” ได้พาพระโอรสธิดา ไปประทับ ณ เมืองโลซาน ประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ จนเมื่อเสร็จสิ้นการพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ จึงเสด็จไปยังเมืองโลซานประทับกับครอบครัว และเสด็จไป ประเทศสหรัฐอเมริกาเพื่อทรงศึกษาในสาขาแพทยศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ส่วน “หม่อมสรวงวลัย” นอกจากจะต้องดูแลพระโอรสธิดาแล้ว ยังได้ศึกษาต่อด้านจิตวิทยา การทำอาหารและโภชนาการ ที่วิทยาลัยซิมมอนด์ โดยขณะนั้นครอบครัวเจ้าฟ้ามหิดล ได้ประทับอยู่ที่ ตำหนักบุรุษลายน์ ชานเมืองบอสตัน และต่อมา ในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2470 พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมิพลอดุลยเดช พระโอรสพระองค์เล็กได้ประสูติ ที่เมืองบอสตันนั่นเอง

หลังจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ ทรงสำเร็จการศึกษาปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตใน ปี พ.ศ. 2471 แล้ว ครอบครัวเจ้าฟ้ามหิดลได้เสด็จกลับประเทศไทย ประทับ ณ พระตำหนักใหม่ วังสระปทุม และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ได้เสด็จไปจังหวัดเชียงใหม่แต่พระองค์เดียว เพื่อทรงงานเป็นแพทย์ประจำบ้าน ณ โรงพยาบาลแมคคอร์มิค ซึ่งทรงเตรียมหาบ้านสำหรับให้ครอบครัวจะย้ายไปอยู่ด้วย ได้ประทับอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ได้ประมาณหนึ่งเดือนก็มีพระกรณียกิจทำให้ต้องเสด็จกลับมากรุงเทพฯ แต่หลังจากนั้นก็มีการประชวร ประทับรักษาพระองค์อยู่ที่วังสระปทุมเป็นเวลาประมาณ 4 เดือน ก็สิ้นพระชนม์ในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2472 ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาพระเชษฐาขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานราชสกุลให้กับผู้สืบเชื้อสายจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์ ว่าราชสกุล "มหิดล" เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2472

ศรินครินทรา ศรีแห่งแผ่นดิน

เมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสงขลานครินทร์สิ้นพระชนม์ พระชายา “หม่อมสังวาลย์” เพิ่งจะอายุได้ 29 ปีต้องอภิบาลพระโอรสธิดาที่ยังทรงเยาว์ถึง 3 พระองค์ โดยสมเด็จพระพันวัสสาฯ ทรงให้สิทธิ “หม่อมสังวาลย์” เลี้ยงดูอบรมสั่งสอนพระราชนัดดาทั้งสามพระองค์ โดยจะไม่ทรงก้าวก่าย ด้วยทรงเชื่อมั่นในความฉลาดและความมีสติของพระสุณิสาเป็นอันมาก ซึ่ง “หม่อมสังวาลย์” ได้เลี้ยงดูพระโอรสธิดาอย่างสมวัยใหม่ ถูกหลักอนามัย ตามที่ได้เคยศึกษามาจากต่างประเทศ ไม่ได้ใช้ระเบียบโบราณ เมื่อพระโอรสธิดาทรงเจริญวัยขึ้น ก็โปรดให้ทรงเข้าศึกษาในโรงเรียนร่วมกับสามัญชน

ในปี พ.ศ. 2475 เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวมหิตล ด้วยสมเด็จพระพันวัสสาฯ ทรงเป็นห่วงความเป็นอยู่ การศึกษา และพระสุขภาพของพระราชนัดดา จึงทรงปรึกษากับเจ้านายที่ใกล้ชิด รวมถึง “หม่อมสังวาลย์” ความสรุปว่าจะส่งพระราชนัดดาไปทรงศึกษาต่อ ณ เมืองโลซาน ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เนื่องจากเป็นเมืองที่มีอากาศดี ภูมิประเทศสวยงาม พลเมืองมีอัธยาศัยดี และยังเป็นเมืองที่ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงสงขลานครินทร์ โปรดมากอีกด้วย โดยประทับที่แฟลตเลขที่ 19 ถนน ดิสซ็อร์ต และให้พระโอรสธิดาเสด็จไปทรงเรียนหนังสือที่โรงเรียนประถมเมียร์มองด์

ต่อมาในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2477 เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่กับครอบครัวมหิตลอีกครั้งหนึ่ง ด้วยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ และรัฐบาลในขณะนั้นได้กราบบังคมทูลเชิญ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิตล ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 8 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ พระเชษฐภคินีและพระอนุชาได้เลื่อนพระฐานันดรศักดิ์เป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ และ “หม่อมสังวาลย์” พระราชมารดาได้เปลี่ยนพระนามเป็น “พระราชชนนีศรีสังวาลย์” จากนั้นพระราชชนนีได้ย้ายที่พักเพื่อให้สมเด็จพระเจ้ายัยยิดพระอรรควงศ์ใหม่ แต่ก็กระทำโดยการประหยัด และได้เลือกบ้านหลังหนึ่งในเมืองปูยี และตั้งชื่อบ้านนั้นว่า วิลล่าวัฒนา โดยทรงอภิบาลพระโอรสธิดาทุกพระองค์ โดยใช้หลักการเลี้ยงดู คือ

1. เด็กต้องมือนามัยที่สมบูรณ์
 2. ต้องอยู่ในระเบียบวินัย โดยไม่บังคับเข้มงวดเกินไป
 3. ต้องเป็นคนดี และอีกข้อที่สำคัญคือ ต้องมีความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ
- ซึ่งผลการเลี้ยงดูพระโอรสธิดา ก็ได้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวไทยแล้วว่า ได้ทรงอภิบาลพระโอรสธิดาให้ทรงเจริญพระชนม์ขึ้นเพื่อประกอบกิจอันเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างเป็นเอกประการ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2481 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จพระราชดำเนินนิวัติพระนครพร้อมพระประยูรญาติเป็นครั้งแรกหลังจากเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้ประชาชน พร้อมกับทรงศึกษาและซึมซับความเป็นไทยให้มากขึ้นด้วย และในครั้งนั้น ได้สถาปนา “พระราชชนนีศรีสังวาลย์” ที่ยังถือเป็นสามัญชน ขึ้นเป็นเจ้านายที่ “สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์” ซึ่งเป็นการสมควรตามพระราชประเพณี และทำให้เห็นว่าราชวงศ์และรัฐบาลยอมรับในพระราชจริยวัตรและพระปรีชาสามารถในการอภิบาลเลี้ยงดูยุวชนัตริย์ให้ทรงเจริญพระชนม์ได้เป็นอย่างดี หลังจากประทับอยู่ในประเทศไทยได้ 2 เดือน ก็เสด็จพระราชดำเนินไปทรงศึกษาต่อ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ตามเดิม

หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จบลง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จพระราชดำเนินนิวัติพระนครพร้อมด้วย สมเด็จพระบรมราชชนนีและพระราชอนุชา ในปี พ.ศ. 2488 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เป็นที่จดจำให้แก่พสกนิกรชาวไทย เช่น พิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ การเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรสาหัส การพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ เป็นต้น และเตรียมจะเสด็จกลับประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในวันที่ 13 มิถุนายน พ.ศ. 2489 เพื่อทรงศึกษาต่อก่อนจะทรงกลับมาประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แต่ในวันที่ 9 มิถุนายน ปีเดียวกันนั้น เกิดเหตุอุบัตเหตุต้องพระแสงปืนสวรรคต โดยสภาผู้แทนราษฎรมีมติกราบบังคมทูลเชิญพระราชโอรสพระองค์เล็กใน “สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์” คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช ขึ้นครองสิริราชสมบัติเป็น พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 9 แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์

พระราชกรณียกิจของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 นั้นมีมากมายเหลือคณานับ ยากที่จะกล่าวได้หมดดังที่คนไทยรับทราบอยู่แล้ว เป็นผลมาจากการเล็งดู อบรม สั่งสอน ฝึกฝน และส่งผ่านพระปณิธานของสมเด็จพระบรมราชชนกมาจากสมเด็จพระราชชนนีตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ด้วยทรงระลึกถึงพระเดชพระคุณในสมเด็จพระบรมราชชนกและสมเด็จพระบรมราชชนนี ในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2513 จึงได้มีการเฉลิมพระนามพระอัฐิ สมเด็จพระราชบิดา เจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ เป็น สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และเฉลิมพระนามสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์เป็น “สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” และตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการสาธารณสุขให้กับชาวไทยในชนบท แม้หลังจากเสด็จสวรรคต ในวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2538 แล้ว ก็ยังได้รับการสืบสานพระปณิธานจนถึงปัจจุบัน

สืบสานพระปณิธาน เพื่อสังคม

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจในด้านการแพทย์ และการสาธารณสุขเพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนชาวไทย นับเป็นการสืบสานพระปณิธาน ในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ที่ต้องการพัฒนาการแพทย์ และการสาธารณสุขให้เพียงพอต่อความต้องการของคนในประเทศ

แพทย์อาสาสมเด็จพระบรมราชชนนี

ในปี พ.ศ. 2507 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้เริ่มเสด็จประพาสหัวเมืองเพื่อทรงเยี่ยมพสกนิกรตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ทำให้ได้ทอดพระเนตรเห็นความเป็นอยู่อันน่าทุกขเวทนาของประชาชนในถิ่นทุรกันดาร ที่ต้องประสบกับโรคภัยไข้เจ็บ เช่น โรคฉี่หนู โรคพยาธิ โรคเกี่ยวกับทางเดินอาหาร และไข้ป่า เป็นต้น ซึ่งเป็นโรคพื้นฐานทั่วไป แต่ก็ไม่ได้รับการรักษาพยาบาลอย่างถูกต้อง ด้วยห่างไกลสถานพยาบาลมาก จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์และพยาบาลที่ตามเสด็จฯ ตรวจรักษาชาวบ้านที่เจ็บป่วยด้วย

กระทั่งในปี พ.ศ. 2512 ทรงจัดตั้งหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ และพระราชทานชื่อว่า “แพทย์อาสาสมเด็จพระบรมราชชนนี” หรือ พอ.สว. ซึ่งประกอบด้วย แพทย์ ทันตแพทย์ เภสัชกร พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และสมาชิกสมทบที่เป็นประชาชนทั่วไป เดินทางไปให้การรักษาพยาบาลประชาชนตามถิ่นทุรกันดารที่ถนนเข้าไม่ถึง เดินทางโดยเฮลิคอปเตอร์ และรถยนต์ในวันเสาร์และอาทิตย์ ซึ่งไม่มีเบี้ยเลี้ยงและเงินเดือนแต่อย่างใด ในการออกปฏิบัติงานครั้งแรกเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2512 ที่บ้านสามหมื่น อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่

ต่อมาในปี พ.ศ. 2516 ทรงจัดตั้ง “แพทย์อาสา ทางอากาศ” ขึ้นอีกหน่วยงานหนึ่ง โดยใช้วิทยุสื่อสารติดต่อกันระหว่างแพทย์และคนไข้ ทำให้ประชาชนในถิ่นทุรกันดารที่เดินทางลำบากสามารถปรึกษาอาการเจ็บป่วยกับแพทย์ผู้เชี่ยวชาญที่อยู่ในโรงพยาบาลใหญ่ ๆ ในเมืองได้ ซึ่งต่อมาได้อิโณย้ายงานไปให้กระทรวงสาธารณสุขที่ดำเนินการควบคู่กันไปด้วยดูแลและพัฒนากิจการต่อ

และในวันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2517 ทรงให้จดทะเบียน “มูลนิธิแพथ้อสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี” โดยพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนตั้งต้น 1 ล้านบาท และในการเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในจังหวัดต่าง ๆ ก็จะมีเสด็จฯ เยี่ยมแพथ้อสาในจังหวัดนั้นด้วย โดยจะเสด็จฯ เป็นองค์ประธานในการประชุมสมาชิก พอ.สว. และทรงทักทายอาสาสมัครอย่างเป็นกันเอง เมื่อเสด็จเยี่ยมการออกหน่วยของ พอ.สว. ก็ทรงทักทายและสอบถามอาการของคนไข้อย่างห่วงใยและไม่ถือพระองค์เลย

การออกปฏิบัติงานของแพथ้อสา ทุกคนจะสวมเสื้อสีเทา กระเป๋าเสื้อสีเขียว มีเครื่องหมายของหน่วยแพथ้อสาฯ เป็นภาพที่คุ้นเคยของชาวบ้าน จึงเรียกกันติดปากว่า “หมอกระเป๋าเขียว” ทำให้ชาวบ้านให้การต้อนรับ ให้ความร่วมมือ และไม่มีกลุ่มใดคิดร้ายกับแพथ้อสาฯ เลย ซึ่งการออกหน่วยแต่ละครั้งนอกจากจะรักษาพยาบาลราษฎรที่เจ็บป่วยแล้ว หากหน่วยแพथ้อสาไม่สามารถรักษาพยาบาลได้ ก็จะมีการส่งตัวไปยังโรงพยาบาลต่อไป รวมถึงมีการแนะนำให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตอย่างถูกสุขลักษณะแก่ประชาชนด้วย

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระธิดาผู้ทรงสืบสานงาน พอ.สว. หลังจากสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีสวรรคตไปแล้ว ได้พระราชทานคำปรารภในหนังสือสมเด็จย่าของปวงชน ทรงกล่าวถึง พอ.สว. ไว้ว่า “มูลนิธิ พอ.สว. นี้ เป็นเหมือนเด็กที่ทรงเลี้ยงมาตั้งแต่แบเบาะ ทรงวางแผนด้วยพระองค์เองตลอด บางครั้งก็ทรงตีพระทัยเมื่อผลงานออกมาดี บางครั้งก็ทรงเป็นห่วง เมื่ออนาคตยังมองไม่เห็นชัด บัดนี้ พอ.สว. ก็บรรลุดีภาวะแล้ว แต่แม้ทุกคน ถึงแม้ว่าลูกจะเติบโตเพียงใดก็ตาม จะมีความผูกพันห่วงใยอยู่ตลอดไป เช่นเดียวกัน สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีก็ทรงมีความผูกพันห่วงใยมูลนิธิ พอ.สว. อยู่เสมอไป”

หลังจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สิ้นพระชนม์ไปแล้ว สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระศรีสวางควัฒนา พระนัดดา ได้ทรงรับสืบสานงาน พอ.สว. จนถึงปัจจุบัน

องค์อุปถัมภ์ การพยาบาลไทย

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนหญิงแพทย์ผดุงครรภ์ แลการพยาบาลไข้ ณ โรงพยาบาลศิริราช ทำให้ทรงทราบถึงการปฏิบัติหน้าที่และความเป็นอยู่ของพยาบาลในประเทศไทยเป็นอย่างดี ทั้งยังพระราชทานทุนการศึกษา และทรงอุปถัมภ์องค์กรเกี่ยวกับวิชาชีพพยาบาลให้หลายองค์กร ซึ่งพระกรุณาธิคุณต่อวงการพยาบาลไทยนั้นมีมากมายอย่างหาที่สุดมิได้ ดังจะยกตัวอย่างดังนี้

สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเป็นสมาชิกสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย ตั้งแต่ครั้งยังทรงเป็น หม่อมสังวาลย์ ในปี พ.ศ. 2472 และในปีนั้นได้ทรงรับเลือกให้เป็นกรรมการสมาคมฯ ด้วย ต่อมาในปี พ.ศ. 2500 ทรงตอบรับการกราบบังคมทูลอัญเชิญให้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ของสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย โดยทรงพระกรุณา เสด็จฯ เปิดการประชุมพยาบาลแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2503 และพระราชทานพระดำรัสเปิดประชุมด้วย ต่อมาในวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2529 ทรงรับสมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทยไว้ในพระราชูปถัมภ์ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทนสมาคมฯ เฝ้าและมิรับสั่งถามถึงกิจการของสมาคมฯ ด้วยความห่วงใย

คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงเป็นศิษย์เก่าโรงเรียนหญิงแพทย์ผดุงครรภ์และการพยาบาลไข้ ตั้งอยู่ในบริเวณ โรงพยาบาลศิริราช ซึ่งต่อมาพัฒนาขึ้นเป็นคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล จึงทรงถือว่าเป็นศิษย์เก่าของสถาบันแห่งนี้ด้วย พระองค์พระราชทานพระเมตตาทรงรับสมาคมศิษย์เก่าพยาบาลศิริราชไว้ในพระราชูปถัมภ์ ทั้งยังพระราชทาน “ทุนสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์” เพื่อช่วยเหลือนักเรียนพยาบาลศิริราชผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ในการศึกษา นอกจากนั้น เมื่อภายหลังเสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานเงินที่ได้จากการถวายเป็นพระราชกุศลในงานพระบรมศพของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เมื่อปี พ.ศ. 2538 ให้กับคณะพยาบาลศาสตร์ในการก่อสร้างอาคาร “มหิดลอดุลยเดช – พระศรีนครินทร” ที่คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี

ในปี พ.ศ. 2536 กระทรวงสาธารณสุขกราบบังคมทูลขอพระราชทานชื่อใหม่ให้กับวิทยาลัยพยาบาลทั่วประเทศให้เป็นชื่อเดียวกัน โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานชื่อวิทยาลัยพยาบาลในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขว่า “วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี” ตามด้วยชื่อจังหวัดที่ตั้งของวิทยาลัยนั้น และพระราชทานตราพระนามาภิไธยย่อ “สว” เป็นตราสัญลักษณ์ประจำวิทยาลัยพยาบาลทุกแห่งด้วย ทั้งนี้มีวิทยาลัยพยาบาลที่ได้รับการพระราชทานชื่อก่อนหน้านี้แล้ว 3 แห่ง คือ วิทยาลัยพยาบาลพระปกเกล้า จันทบุรี วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม และวิทยาลัยพยาบาลพระจอมเกล้า เพชรบุรี ให้คงใช้ชื่อที่เคยพระราชทานไว้แล้วดังเดิม

จากพระกรณียกิจเกี่ยวกับการพยาบาล และการเป็นแบบอย่างการปฏิบัติที่มุ่งหวังให้ประชาชนทุกคนมีสุขภาพที่ดีของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี กระทรวงสาธารณสุขจึงได้เสนอต่อคณะรัฐมนตรีและได้รับอนุมัติให้ วันที่ 21 ตุลาคม อันเป็นวันคล้ายวันพระราชสมภพ เป็น “วันพยาบาลแห่งชาติ” ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา เพื่อระลึกถึงพระกรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้ที่พระราชทานแก่วงการพยาบาลไทย

มูลนิธิชาเทียม

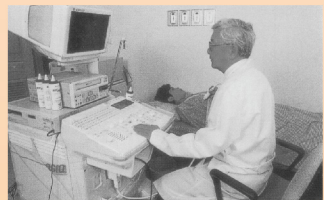
สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงมีพระกรุณาธิคุณต่อผู้พิการเป็นล้นพ้น เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปยังถิ่นทุรกันดาร และได้ทอดพระเนตรเห็นผู้ทุพพลภาพที่ยากไร้ ขาดการดูแลช่วยเหลือ เป็นจำนวนมาก ทำให้ทรงตระหนักถึงปัญหาการขาดแคลนชาเทียมในกลุ่มคนพิการชาชาติที่ยากไร้ จึงได้พระราชทานความช่วยเหลือให้กับคณะแพทย์ที่ประดิษฐ์ชาเทียมในประเทศไทย ได้เคยรับสั่งว่า “อย่าไปเอาเงินที่เขา มาเอาที่ฉัน” โดยจดทะเบียน มูลนิธิชาเทียมในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ในวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2535 ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นเงินทุน 500,000 บาท และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระราชทาน อีก 750,000 บาท หลังจากนั้น ได้มีการพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตอยู่เสมอ และมีหน่วยทำชาเทียมพระราชทานเคลื่อนที่ออกไปให้บริการประชาชนตามจังหวัดต่าง ๆ ด้วย ปัจจุบันสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงรับตำแหน่งนายกิตติมศักดิ์ สืบทอดพระราชปณิธานของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีสืบมา

มูลนิธิถันยรักษ์

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีมีพระราชดำริช่วยเหลือหญิงไทยให้พ้นภัยจากมะเร็งเต้านม เนื่องจากสตรีไทยเป็นมะเร็งที่เต้านมสูงมาก และเสียชีวิตจากอาการดังกล่าวประมาณ 3-4 หมื่นคนต่อปี จึงได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวน 12 ล้านบาท เป็นทุนเริ่มแรกในการจัดตั้ง มูลนิธิถันยรักษ์ เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2537 เพื่อให้สตรีไทยได้เข้าใจถึงอันตรายจากโรคมะเร็ง รู้จักวิธีป้องกันตัวเองให้ถูกต้อง และส่งเสริมการตรวจเต้านมอย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ ถ้าหากพบก้อนเนื้อในระยะต้น จะได้ทำการรักษาให้หายขาดได้อย่างทันทั่วทั้งที่ และอบรมเจ้าหน้าที่และอาสาสมัครสาธารณสุขสำหรับถ่ายทอดความรู้ให้ประชาชนในชนบทอีกด้วย

มูลนิธิถันยรักษ์ ได้จัดตั้งศูนย์ถันยรักษ์ขึ้นที่โรงพยาบาลศิริราชในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2538 เพื่อใช้เป็นสถานที่ตรวจวินิจฉัยเต้านม โดยได้รับความร่วมมือจากโรงพยาบาลศิริราชในการใช้สถานที่และแพทย์จากสาขาต่าง ๆ เปิดเป็นศูนย์ตรวจวินิจฉัยเต้านมครบวงจร และเป็นสถานที่อบรมแก่แพทย์และบุคลากรทางการแพทย์ ในเรื่องการวินิจฉัยมะเร็งเต้านม โดยใช้เทคโนโลยีการตรวจที่ทันสมัย

มูลนิธิถันยรักษ์ นับเป็นมูลนิธิในพระราชดำริเป็นโครงการสุดท้ายด้วย ปัจจุบันสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีทรงดำรงตำแหน่งประธานกิตติมศักดิ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 สืบมา

การถวายรางวัล ในระดับนานาชาติ

เหรียญทองสุขภาพดีถ้วนหน้า

จากการที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรงงานด้านสาธารณสุขและงานสังคมสงเคราะห์ เพื่อให้ประชาชนชาวไทยมีสุขภาพที่ดี เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาชาวโลก ทำให้องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเหรียญทองสุขภาพดีถ้วนหน้า (HEALTH-for-ALL GOLD MEDAL) โดยนายแพทย์นาคาจิมา ผู้อำนวยการใหญ่องค์การอนามัยโลก เป็นผู้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรางวัลดังกล่าว ในวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ. 2533 ณ วังสระปทุม ซึ่งเป็นพระองค์แรกในประวัติศาสตร์องค์การอนามัยโลกที่ได้รับรางวัลนี้ด้วย

บุคคลสำคัญของโลก

ในวโรกาสครบรอบ 100 ปี แห่งวันคล้ายวันพระราชสมภพ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี คณะรัฐมนตรีได้เสนอพระนาม ให้องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เอลิเมนต์ลงเพื่อถวายพระเกียรติคุณในฐานะเป็นบุคคลสำคัญผู้มีผลงานดีเด่น ซึ่งองค์การ UNESCO ได้ตอบรับในวันที่ 5 มีนาคม พ.ศ. 2542 โดยมีการเฉลิมฉลองตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม ถึง วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2543 ได้มีการจัดงานปาฐกถาและนิทรรศการเฉลิมพระเกียรติทั้งในประเทศไทย ฝรั่งเศส สวิตเซอร์แลนด์ และสหรัฐอเมริกา สำหรับภายในประเทศไทยมีกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติอีกนับร้อยโครงการ ทั้งยังมีการจัดทำตราไปรษณียากรและเหรียญกษาปณ์ที่ระลึกอีกด้วย

สมเด็จพระยา กับ ม.มหิดล

ทุนพระมรดก

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์

ภายหลังจากงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระบรมราชชนกเสร็จสิ้นแล้ว สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งขณะนั้นยังเป็น หม่อมสรวงวาศย์ มหิดล ณ อยุธยา แห่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการว่า สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ทรงมีลายพระหัตถ์พินัยกรรม ที่จะพระราชทานเงินเพื่อบำรุงวิชาแพทย์และพยาบาล ให้กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นจำนวน 500,000 บาท โดยพระคลังข้างที่เป็นผู้เบิกจ่ายให้ครบจำนวนในระยะเวลา 25 ปี โดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้ประสานงานเกี่ยวกับเงินทุนนี้ ซึ่งเรียกกันว่า “ทุนพระมรดกสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ สำหรับบำรุงรักษาพยาบาลและการศึกษาวิชาแพทย์และการสุขภาพ” และเมื่อตั้งมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์แล้ว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้โอนเงินทั้งหมดให้กับมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลได้บริหารจัดการเงินทุนอย่างประหยัดตามพระนิมของสมเด็จพระบรมราชชนก คือ จับบ่อยอย่างประหยัด ใช้เฉพาะเท่าที่มีความจำเป็น และเลือกทางที่จะได้ประโยชน์มากที่สุด โดยพิจารณาทุนตามความจำเป็น ในช่วงแรกจึงจ่ายเงินช่วยเหลือสำหรับเครื่องแต่งกาย ค่าตำรา ไม่ได้จ่ายเป็นเงินทุนการศึกษาทั้งหมด

ในการดำเนินการเพื่อพระราชทานเงิน 500,000 บาท นั้น สมเด็จพระบรมราชชนนีมีรับสั่งถึงการดำเนินการในช่วงต้นของการพระราชทานทุนตามพระราชพินัยกรรมว่า ในขณะนั้นไม่มีเงินสด ทรงลำบากมากเพราะต้องใช้เวลารวบรวมให้ครบจำนวนนานถึง 2 ปี หลังจากสมเด็จพระบรมราชชนกสวรรคต โดยมีรับสั่งว่า “...ฉันต้องบอกให้รู้ว่าฉันลำบากมาก...” ทั้งนี้ก็เพื่อสนองพระปณิธานในสมเด็จพระบรมราชชนกในการให้ทุนสำหรับการศึกษาทางการแพทย์และสาธารณสุขยังต่างประเทศ

มหาวิทยาลัยมหิดล

สีประจำมหาวิทยาลัยมหิดล

เมื่อมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้รับพระราชทานนามใหม่
เป็นมหาวิทยาลัยมหิดลแล้ว มหาวิทยาลัยได้ทูลเชิญสมเด็จพระบรม-
ราชชนนีให้ทรงเป็นองค์ประธานคณะกรรมการส่งเสริมมหาวิทยาลัยมหิดล
เมื่อทรงตอบรับคำเชิญ ยังได้พระราชทาน **สีน้ำเงินเข้ม** อันเป็นสีของ
วันศุกร์ซึ่งเป็นวันพระราชสมภพของสมเด็จพระบรมราชชนก ให้เป็นสี
ประจำมหาวิทยาลัย

พื้นที่สาธิต

หลังจากที่มหาวิทยาลัยมหิดลมีการจัดตั้งคณะต่าง ๆ ขึ้นในพื้นที่จำกัด ผู้บริหาร
มหาวิทยาลัยจึงต้องการขยายพื้นที่ทางการศึกษาที่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครมาก และได้พบ
ว่ามีพื้นที่ในตำบลศาลายาของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ซึ่งจะขายในราคาไร่ละ
30,000 บาท จึงได้เสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมมหาวิทยาลัยมหิดล และสมเด็จพระบรม-
ราชชนนีซึ่งทรงเป็นประธานของคณะกรรมการนั้น โปรดเกล้าฯ ให้มีการประชุมคณะกรรมการฯ
เป็นครั้งแรก ณ วังสระปทุม โดยมีหม่อมทวิวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (ม.ร.ว.เฉลิมลาภ ทวิวงศ์) ผู้อำนวยการ
สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ในขณะนั้น เข้าร่วมการประชุมด้วย ในวาระการประชุม
เรื่องที่ดินศาลายานั้น สมเด็จพระบรมราชชนนีได้ทรงใช้พระหัตถ์โอบที่ไหล่ของหม่อมทวิวงศ์-
ถวัลย์ศักดิ์ และทรงต่อราคาจนเหลือ ไร่ละ 10,000 บาท แต่หม่อมทวิวงศ์ถวัลย์ศักดิ์กราบทูลว่า
ต้องนำเรื่องเสนอคณะกรรมการทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์และขอพระราชทานพระบรม-
ราชานุญาตด้วย ซึ่งรับสั่งตอบว่า **“เรื่องนี้ไม่เป็นไร หมอชัชวาลคงจัดการให้เป็นที่ยอมรับร้อย”**
ซึ่งถือว่ามหาวิทยาลัยมหิดลได้รับพระมหากรุณาธิคุณในการลดราคาที่ดินไปได้เป็นจำนวนมาก

ม.มติดลถวายปริญญา

มหาวิทยาลัยมหิดลน้อมสำนึกในพระกรุณาธิคุณที่พระราชทานให้แก่มหาวิทยาลัย รวมถึงการทรงงานทางด้านสาธารณสุขต่อประเทศไทยเป็นที่ประจักษ์ จึงได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อม ถวายปริญญาคุณวุฒิปันจติกิตติมศักดิ์ แต่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทั้งสิ้น 3 วาระ คือ พ.ศ. 2503 วิทยาศาสตร์คุณวุฒิปันจติกิตติมศักดิ์ (พยาบาล) พ.ศ. 2527 สาธารณสุขศาสตรคุณวุฒิปันจติกิตติมศักดิ์ และ พ.ศ. 2531 ทันตแพทยศาสตรคุณวุฒิปันจติกิตติมศักดิ์ โดยมีคำประกาศราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติคุณซึ่งอ่านฉบับเต็มได้ที่

วิทยาศาสตร์คุณวุฒิปันจติกิตติมศักดิ์ (พยาบาล)

สาธารณสุขศาสตรคุณวุฒิปันจติกิตติมศักดิ์

ทันตแพทยศาสตรคุณวุฒิปันจติกิตติมศักดิ์

ต้นกัณภัยมติดล

เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2542 สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระราชทาน พระวินิจฉัยให้ ต้นกัณภัยมติดล เป็นต้นไม้สัญลักษณ์ ประจำมหาวิทยาลัยมหิดล ในโอกาสเฉลิมฉลอง วาระ 30 ปี แห่งการพระราชทานนามมหาวิทยาลัยมหิดล ในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2542 โดยประทาน พระวินิจฉัยว่า ต้นกัณภัยมติดล เป็นชื่อที่ดี และมีความหมายดี กัณภัย เป็นนามมงคล สื่อถึงการป้องกัน ภัยอันตรายให้แก่ชาวมหาวิทยาลัยมหิดล และชื่อของต้นกัณภัยมติดลนั้น ตั้งขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และมีนาม พ้องกับชื่อของมหาวิทยาลัยมหิดล

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

อ้างอิง

- กาญจนา กาญจนสินีพันธ์. (บรรณาธิการ). (2543). 100 ปี สมเด็จพระเจ้า พระมารดาแห่งการสาธารณสุขไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุ.
- กัลยาณิวัฒนา, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า. (2549). แม่เล่าให้ฟัง. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์ กรุงเทพฯ.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2527). สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. กรุงเทพฯ: บริษัท ธารณวัช จำกัด.
- มหาวิทยาลัยมหิดล. (2552). เทิดพระนามมหิดล. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- มหาวิทยาลัยมหิดล. (2535). “หนึ่งรอบนักษัตร” มหาวิทยาลัยมหิดล พุทธศักราช 2522 ถึง 2534. นครปฐม: โรงพิมพ์สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน.
- วิทย์ พงศ์พนิตานนท์. (บรรณาธิการ). (2544). จดหมายเหตุฉลอง 100 ปี สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา.
- ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. (บรรณาธิการ). 2541. พระมามลายโคกหล้า เหลือสุข. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984).
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2539). สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี : สมเด็จพระย่าของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.
- มูลนิธิธรรมาภิบาลในพระราชูปถัมภ์. (2561). ประวัติความเป็นมาของมูลนิธิธรรมาภิบาล. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: http://www.thanyarak.or.th/foundation_history.php (วันที่สืบค้นข้อมูล : 28 สิงหาคม 2563)
- SAWASDEENEWS. (2561). สมเด็จพระเทพ เสด็จฯ พระราชทานยาเทียมผู้พิการจ.สุราษฎร์. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <https://sawasdeenews.com/2018/07/20/สมเด็จพระเทพ-เสด็จฯ-พระ-3/> (วันที่สืบค้นข้อมูล : 24 สิงหาคม 2563)
- “ประกาศถวายพระนามพระอัยกา พระราชบิดา และพระราชชนนี” (2477, 25 มีนาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 51. หน้า 1409.
- “ประกาศสถาปนาพระราชชนนีศรีสังวาลย์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์” (2481, 16 พฤศจิกายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 55. หน้า 671.
- “ประกาศเฉลิมพระนามาภิไธย สมเด็จพระบรมราชชนก และ สมเด็จพระบรมราชชนนี” (2513, 12 มิถุนายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 87 ตอนที่ 52. ฉบับพิเศษ หน้า 1.

มหาวิทยาลัยมหิดล หอจดหมายเหตุและพิพิธภัณฑ์

ฝ่ายจดหมายเหตุและพิพิธภัณฑ์
หอสมุดและคลังความรู้มหาวิทยาลัยมหิดล
ชั้น 3 ห้อง 301 อาคารศูนย์การเรียนรู้มหิดล มหาวิทยาลัยมหิดล
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170
โทร 02 849 4541 โทรสาร 02 849 4545

www.facebook.com/MUARMS

twitter.com/muarms

www.instagram.com/mahidol_museum

museum.li.mahidol.ac.th